

Gefnuikte musici en de last van het verleden

In de VPRO-documentaire 'De Winnaars' worden vier voormalige winnaars van het Koningin Elisabeth Concours geportretteerd, die geen van allen beroemd werden. Drie van hen zijn afkomstig uit de voormalige Sovjet-Unie. Geen toeval, zo blijkt uit de onthullingen van de makers Paul Cohen en David van Tijn. Achter hun glansrijke overwinningen ging niet zelden een tragedie schuil.

In tweedehandszaken kom je nog wel eens zo'n grammofoonplaat tegen. Achter de naam van de solist prijkt in fraaie gekrulde letters: Premier Prix Concours Reine Elisabeth. Vaag herinner je je die musicus. De beelden van de rechtstreekse tv-uitzending van zijn lange rit naar de finale doemen weer voor je op. Een week lang volgde je hem en trotseerde het nachtelijk uur om de uitslag te horen. Hij werd eerste, de zaal werd afgebroken. Een bloeiende carrière leek in het verschiet te liggen. Je draait de plaat nog eens om, en vraagt je af waarom we nooit meer iets van deze man hebben gehoord.

Iets dergelijks moet David van Tijn en Paul Cohen, makers van de documentaire *De Winnaars* zijn overkomen. Samen zochten zij vier winnaars van het Koningin Elisabeth Concours op, die om uiteenlopende redenen niet beroemd werden.

Hun speurtocht resulteerde in een prachtige film. In diepgaande gesprekken en aan de hand van oude opnames, repetities en lessen aan hun eigen leerlingen, ontwikkelen zich gaandeweg de levensverhalen van de musici, als de karakters in een goede opera. Anders dan de portretten van geslaagde musici, die we meestal te zien krijgen, toont *De Winnaars* de keerzijde van de medaille: het niet van de grond komen van een carrière.

Drie van de vier geportretteerden zijn afkomstig uit de voormalige Sovjet Unie. 'Voor onze vraagstelling hadden we mensen nodig die minimaal twintig jaar aan hun carrière werkten,' leggen de makers uit. 'Daarom kozen we musici die in de jaren '50, '60 en '70 het concours hadden gewonnen. Op een paar na waren dat Sovjetburgers. In de Sovjet Unie wist men

Michail Bezverkhy: op het verkeerde paard gewed?

Berl Senofsky: nooit waardering van zijn ouders

Philipp Hirschhorn: jeugdvriend Gidon Kremer was concurrent

Yevgeny Moguilevsky: onverbiddelijke eisen van de communistische partij

heel goed dat met muzikaal talent in het Westen viel te scoren. Talloze musici werden opgeleid, of liever gezegd gedrield om concoursen te winnen. Als ze eindelijk goed genoeg waren - vaak hadden ze dan in eigen land al drie concoursen gewonnen - werden ze per delegatie naar het Westen gestuurd. Er is een anecdote bekend van een vooraanstaand violist die deel uitmaakte van de concours-jury. De avond voor zijn vertrek naar Brussel belde Stalin hem op. Stalin noemde de naam van degene die moest winnen en legde weer neer.

Eén van de geportretteerden, de pianist Yevgeny Moguilevsky, winnaar van het

concours in 1964, is het tragische voorbeeld van een musicus wiens leven gemaakt en gebroken is door de grillige en onverbiddelijke eisen van de communistische partij.

'Bij ons werden dat soort zaken van te voren geregeld,' verzucht Moguilevsky. 'Het was niet de bedoeling dat ik zou winnen. Degene die had moeten winnen kreeg tot ieders verbazing de tweede prijs. Onze toenmalige Minister van Cultuur Foertseva zei tegen mijn moeder: "Wij zullen uw zoon niet verwelkomen, haalt U hem zelf maar op".'

In de Sovjet Unie werd hij beroemd, maar zijn optreden in het buitenland werd door

het staatsimpresariaat Goskonsert gesdwarsboomd. Uitnodigingen voor tournees en concerten onder dirigenten als Bernard Haitink en Charles Munch werden buiten zijn medeweten geweigerd.

Moguilevsky week in 1989 uit naar Brussel. 'Ik heb twintig jaar verloren,' zegt hij. 'de rijpste en belangrijkste periode voor een kunstenaar.'

Het meest aangrijpend is het levensverhaal van Philipp Hirschhorn, vioolwinnaar 1967. Van meet af aan legt hij een neurotische angst aan de dag om oneerlijk te zijn. 'Ik wist dat ik doel belazerde,' zegt hij over het behalen

van zijn prijs. Na een hartelijk gesprek met een concertmanager voelde hij zich corrupt, en hij wist zeker dat dit in zijn spel tot uitdrukking zou komen.

Van Tijn en Cohen: 'Hirschhorn werd geboren in Riga, een van de weinige steden waar tot aan de Tweede Wereldoorlog joden mochten wonen. Vlak na de oorlog gaven veel families hun kind een muziekinstrument in de hoop op een betere toekomst. Die hoop werd geïnvesteerd in de naoorlogse generatie, die het moest gaan waarmaken. Terugdenkend aan zijn jeugd herinnert Hirschhorn zichzelf en zijn vriendjes als een horde hyperactieve kindertjes die met een muziekinstrument onder de arm door de straten van Riga holden.

Hirschhorn heeft het gevoel dat hij door zijn leraren geprogrammeerd was om zo te spelen dat hij het concours zou winnen: indrukwekkend met veel technische brille. Daarom kon hij op het concours niet zijn eigen persoonlijkheid over het voetlicht te brengen. Hirschhorn vertelde ons dat hij twintig jaar les had gehad en dat het hem minstens twintig jaar had gekost om alles af te leren wat zijn leraren hem opgelegd hadden. Hirschhorn heeft de eisen van zijn moeder en de kritiek van zijn leraren zo sterk geïnternaliseerd, dat het hem oprak. Hij had het gevoel dat hij voor zijn moeder speelde en voor het Sovjetsysteem. Niet voor zichzelf. Dat is de strijd die zijn leven kenmerkt.'

Vorig jaar werd Hirschhorn ernstig ziek. Mede daardoor is hij zich meer bewust van zijn innerlijk conflict. Zelf probeert hij nu op een andere manier les te geven. 'Als ik een groot talent voor me heb,' zegt hij, 'probeer ik eraf te blijven. Om iemand voor mijn ogen te laten rijpen. Ik wil zo min mogelijk aandragen om zo min mogelijk te verpesten. Bij minder grote talenten oefen ik wel invloed uit. Als ik van iemand denk dat hij geschikt zal zijn als concertmeester, dan zal ik die kant op werken, bij weer een ander voel je dat hij zijn weg zal vinden in de kamermuziek en zo iemand stimuleer ik in die richting. Maar de heel grote talenten, daar blijf ik vanaf.'

Ruimschoots aandacht krijgt Hirschhorns relatie met zijn jeugdvriend *Gidon Kremer*. Kremer, op het ogenblik een van de beroemdste violisten ter wereld, blijkt lange tijd in de schaduw van Hirschhorn te hebben gestaan. Op het concours waar Hirschhorn eerste werd, sleepte Kremer de derde prijs in de wacht. Naar eigen zeggen een

bittere teleurstelling. Waarom lukte het Kremer uiteindelijk wel en Hirschhorn niet? De vele antwoorden en suggesties zijn terug te vinden in de film.

Van Tijn: 'Na zich aanvankelijk zeer enthousiast te hebben getoond was Kremer uiterst terughoudend om mee te doen aan onze film. Waarschijnlijk is zijn verleden met Hirschhorn nog niet verwerkt. "I'm checking out," zei hij een dag voor het interview. Geheel tegen onze verwachting zegt Kremer niets aardigs over Hirschhorn. Hij vindt dat hij en niet Hirschhorn het concours had moeten winnen. Wel legt hij uit dat hij niet anders kon. Dat hij zich móest afzetten tegen het spel van Hirschhorn om zelf iemand te worden, om zich te kunnen ontwikkelen als musicus.'

Aan Kremer zie je hoeveel waarde iemand, geïndoctrineerd wellicht door de communistische cultuurpolitiek, aan de wedstrijden ging hechten. Pas nadat Kremer de eerste prijs won op het derde concours waaraan hij deelnam, had hij het gevoel een groot violist te kunnen worden.

De verhalen van de jeugdvrienden vervullen de kijker met een flinke treurnis. Hoe bevrijd je je van een verleden dat in zoveel opzichten je levensloop bepaalde, terwijl het publiek onwetend een applaus aanhief? Cohen en Van Tijn tonen zich zeer betrokken bij het lot van hun personages, over wie zij spreken alsof het hun beste vrienden betreft.

Uit geheel ander hout gesneden is de violist *Michail Bezverkhnny*, winnaar in 1976. Voortrazend op een motor, de haren wapperend in de wind, een vioolkist stevig onder de snelbinders maakt hij zijn entree. Strijdlustig is zijn blik en zijn betoog. Opgesloten in een oude vrachtauto zoekt hij afzondering van de buitenwereld om zich op de muziek te kunnen concentreren. Tot zijn dertigste was hij, in zijn eigen woorden een 'rode idealist', in 1990 week hij uit naar Brussel.

Bezverkhnny foetert op zijn vrouw - de beeldschone pianiste *Olga Bezverkhnyaya* - tijdens een repetitie van Rachmaninovs 'Vocalise'. Dat hij niet beroemd is geworden wijt hij aan een algemene tendens excentrieke musici te weren. Het publiek luistert naar de grijze middelmaat, meent hij. Niet de muziekminnende impresario van weleer, maar de cd-maatschappijen bepalen wie carrière maken en wie niet. Aan hem heeft het, zo luidt zijn algemene boodschap, beslist niet gelegen.

'Het klinkt vernietigend,' zegt Van Tijn met enige aarzeling, 'maar ik denk dat

Bezverkhnny een opportunist is die op de verkeerde paarden gewed heeft.' Cohen is milder: 'Opportunisme suggereert dat je door hebt hoe het in elkaar zit. Ik denk dat bij Bezverkhnny oprechte naïviteit een rol speelde.'

'Hij heeft zich op hoog niveau ingelaten met het Sovjetsysteem,' vervolgt Van Tijn. 'Met het staatsimpresariaat en met de KGB. Pas toen hij er zelf onder te lijden kreeg is hij gaan inzien dat het systeem niet deugde. Hij gaf talloze concerten en maakte minstens twintig platen bij Melodia. Waarom het Bezverkhnny niet lukte om carrière te maken in het Westen? Op een gegeven moment heeft hij het bij de Partij verbruid. Hij keerde zich tegen het regime en maakte een aantal zeer moeilijke jaren door. Hij wilde naar het Westen, maar dat lukte niet ineens. Mijn idee is dat hij, toen hij uiteindelijk in Europa kwam, geen voet meer aan de grond kreeg vanwege zijn pro-Sovjet verleden. De grote schare Sovjet-musici in het Westen weerde hem. In de ogen van die hechte gemeenschap zijn sommigen helden, anderen in het geheel niet. Was je in het verleden verdacht dan werd je daar achteraf, hier in het westen, voor gestraft. Een van de mensen die we daarover spraken zei: "Er kleeft iets aan Bezverkhnny en daar wil niemand mee geassocieerd worden".'

De Amerikaanse violist *Berl Senofsky*, winnaar in 1955, de enige niet-Rus in de film, is thans 70 jaar. Met een gezonde dosis goede humor blijkt hij terug op zijn leven. Hij maakte niet meer dan drie grammofoonplaten. Niet alleen zijn uitvoeringen, waaronder de wonderschone 'Sicilienne' van Von Paradies en Wienavski's 'Caprice', ook zijn verhalen zijn een genot voor het oor. Zoals bijvoorbeeld de herinneringen aan zijn samenspel met Rachmaninov.

Voor Senofsky is het podium nooit gewoon geworden. Het is als sterven zegt hij. Plotseling word je doodsbenauwd, blootgesteld aan zoveel ogen, oren en opinies. Met spijt, maar zonder rancune vertelt hij over de destructieve onverschilligheid van zijn ouders tegenover zijn spel. Een schoolvoorbeeld van iemand die het zelfvertrouwen, de zakelijkheid en de inzet miste om een beroemd musicus te worden.

'Als je musicceert denk je aan meer verheven zaken dan inkomen of beroemd worden. Vergeleken met het gevoel dat musiceren teweegbrengt zijn dat kleinigheden,' merkt hij op.

'De reden waarom Senofsky tevredener te-

rugblijkt dan de anderen is dat hij tenminste keuzen heeft kunnen maken,' verduidelijkt Cohen en Van Tijn. 'Hij realiseert zich nu wat de onbewuste gronden waren die hem tot die keuzes dreven. Een groot gebrek aan zelfvertrouwen als gevolg van de altijd afwezige aanmoediging van zijn ouders. Ze woonden al zijn concerten bij en kwamen na afloop steevast naar hem toe. Maar ze zeiden niets. Niet iets negatiefs maar ook niets opbouwends, bang hem verwaand te maken.

Na zijn overwinning in Brussel stond Senofsky plotseling in de schijnwerper, hij werd geloofd en geprezen, maar de enige twee van wie hij echt wilde horen dat het goed was hebben dat nooit gezegd. Een van de meest essentiële dingen bij de ontwikkeling van je karakter is de waardering die je van je ouders krijgt. Dat gemis gaat nooit meer over.'

Uit de aandachtige lessen die we van Senofsky te zien krijgen, blijkt hoeveel hij geleerd heeft van zijn eigen ervaringen. Net als Hirschhorn is hij in staat om met de krenkingen uit zijn verleden te breken in plaats van ze door te geven.

Cohen: 'Tegen zijn leerlingen zegt Senofsky nu: "If you win be happy. But if you loose, don't be sad".'

De mislukte carrière wordt in *De Winnaar* van alle kanten belicht. Door musici die vaak meer ontroeren dan hun geslaagde confrères. De prachtige film geeft veel stof tot nadenken en minstens zoveel muziekgelot, in schitterende uitvoeringen ook want daaraan heeft het beslist niet gelegen. Aan de balans tussen gesproken woord en muziek is grote zorg besteed, evenzeer aan de keuze van de gespeelde werken. Kreislers bewerking van de 'Mélodie' uit Glucks Orfeo bij Senofsky's overpeinzingen bijvoorbeeld en Hirschhorns verhandeling over wat hij zelf een 'deat therapy' noemt, die bijna naadloos overgaan in een indringende Sonate van Geminiani.

En wat te denken van de onverwachte uitvoering van Sjostakovitsj 'Pianotrio in e' *De Winnaars* is, kortom, een must voor elke muziekliefhebber én musicus in spe.

Marianne Broed

Aan de vooravond van de spannende finale-week van de Koningin Elisabethwedstrijd, dit jaar voor viool, programmeert *Vuurvogel* een documentaire film van Paul Cohen en David van Tijn, *De Winnaars*.

De pianiste om wie het allemaal begon zit niet in de film. Twee jaar geleden luisterde David van Tijn naar een grammofoonplaat van Ekatarina Novitskaja (met de *Schilderij-ententoonstelling* van Moessorgski en een sonate van Haydn) en vroeg zich af wat er eigenlijk gebeurd is met dit enorme talent? Ekatarina Novitskaja had in 1968, op zestienjarige leeftijd, de Koningin Elisabethwedstrijd verpletterend gewonnen, anderen als Mitsuko Uchida, Elisabeth Leonskaja en François-René Duchable ver achter zich latend. De pers stond bol van dit wonder uit de Sovjet-Unie (in de archieven van het Concours neemt haar knipselboek twee keer zoveel ruimte in beslag als dat van andere winnaars). Maar een kleine dertig jaar later is zij grotendeels vergeten.

Paul Cohen en David van Tijn maakten samen voor VPRO/BRTN een film over de winnaars van de Elisabethwedstrijd die, tegen de verwachting in, niet de belofte van roem en rijkdom hebben kunnen waarmaken. Het is een dramatisch thema: waarom de één wel en de ander niet? Wat is er, behalve muzikaal talent en vakmanschap, nodig om aan de top te komen? En hoe vreemd is de verhouding tussen hogere kunstbeleving en gewoon zaken doen?

Novitskaja woont in Mons, maar had wat betreft toegankelijkheid evengoed in Siberië kunnen wonen. Brieven, faxen en telefoontjes werden niet beantwoord. Zij is in de jaren zeventig getrouwd met een Belgische pianist die haar carrière op alle mogelijke manieren heeft gedwarsboemd. De details en achtergronden van dit verhaal zijn te pijnlijk om hier te belichten, maar haar man heeft óók verhinderd dat zij aan deze film zou meewerken, iets dat ze zelf - getuige haar aanvankelijke toezegging - wel had gewild.

De andere musici die we voor de film benaderde: - **Philipp Hirschhorn** (winnaar viool, 1967), **Berl Senofsky** (winnaar viool, 1955), **Yevgeny Moguilevsky** (winnaar piano, 1964) en **Mikhail Bezverkhy** (winnaar viool, 1976) - wilden gelukkig wel meewerken. Van elk van deze musici hadden we schitterende opnamen gehoord. Dat drie van de vier voormalige Sovjet-burgers waren, was geen toeval. Niet alleen bestond er in de Sovjet-Unie een enorm reservoir aan talent, ook draaide in vroeger jaren de Sovjet-competitie-klaarstoom-machine op volle toeren. Sovjet-musici scoorden altijd hoog op internationale concoursen. De talenten die na de hardvochtige interne selectie in Brussel bekendheid verwierven waren niet de minsten: Oistrach, Kogan, Gilels en Ashkenazy.

Het thema van de film heeft twee contrasterende aspecten. Enerzijds worden min of meer "vergeten" winnaars weer eens in de schijnwerpers gezet. Anderzijds gaat achter de misgelopen kansen of niet waargemaakte verwachtingen altijd een persoonlijk geschiedenis schuil, die niet iedereen graag in een film tentoongesteld ziet. Dat contrast roept in de film

een grote spanning op.

Philipp Hirschhorn bijvoorbeeld was pas na maanden en vele lange gesprekken bereid zich te laten filmen. En toen hij uiteindelijk voor de camera had plaats genomen, beantwoordde hij veel van onze vragen met cryptische vergelijkingen of ronduit ontwikkende manoeuvres. Na twee dagen van lange sessies en vele rollen film was zijn verhaal nog buitengewoon incompleet. Hirschhorn had een oprechte hekel aan camera's. Hij doorzag alle ijdelheid en keurde het rigoureuus af, vooral in hemzelf. Zelden hebben we iemand ontmoet die zoveel moeite had om tevreden met zichzelf te zijn, zelfs al was daar meer dan genoeg reden voor. Toen we hem, al filmend, lieten kijken naar een schitterende opname (uit 1973) van zijn *Poème* van Chausson, bestond zijn reactie uit niet veel meer dan een bijtend commentaar op zichzelf: "Silly boy!"

De cellist Mischa Maisky vertelt in de film het verhaal van Philipp Hirschhorn en Gidon Kremer, met wie hij samen opgroeide in het naoorlogse Riga. Twee hoogbegaafde jonge violisten in het Riga van vlak na de oorlog, de een nog begaafder dan de ander. Ze waren zeer goed bevriend en gingen samen naar concoursen. Zo ook in 1967: Hirschhorn won verpletterend, Kremer kreeg de derde prijs. (Daar heeft Kremer, zo blijkt in de film, nog steeds moeite mee). Maar Hirschhorn slaagt er niet in zijn enorme talent te verzilveren in de vorm van een grote carrière. Kremer wél, met vlag en wimpel. Ziehier het drama. Door als "insider" - maar als cellist tegelijkertijd buitenstaander - dit verhaal te vertellen, smeedt Maisky de cryptische flarden en zwaar beladen stiltes van Hirschhorn aaneen tot een aangrijpend levensverhaal dat bij de kijker een onbehaaglijk gevoel over de grilligheid van het lot achterlaat. En gelukkig is dit verhaal vastgelegd, vlak voor Hirschhorns te vroege dood in november 1996.

De Amerikaan Berl Senofsky is Hirschhorns tegenpool in de film. Senofsky is open, lijkt zich met de loop van zijn leven verzoend te hebben en constateert uiteindelijk dat er waardevoller levensdoelen zijn dan rijkdom en roem. Senofsky is een pure, hartstochtelijke musicus met een grote intuïtie en warmte. Het is bijna ongelofelijk dat hij slechts zes platen heeft opgenomen, maar hij zal de laatste zijn om zichzelf daarmee te kwellen. Misschien is hij te bescheiden geweest, misschien had hij het met een groter ego "verder kunnen schop-

Wonderkind Philipp Hirschhorn (1946-1996)

pen". Niettemin heeft hij een prachtige staat van dienst als solist, kamermusicus en vooral als leraar. Zijn bescheidenheid bleek al toen hij in 1955 meedeed aan de Koningin Elisabethwedstrijd: hij had zichzelf nooit als winnaar beschouwd. Hij wilde gewoon kijken hoe hij uit de verf zou komen tussen al die geweldige violisten. Eigenlijk vond hij zijn goede vriend Julian Sitkovetsky (1925-1958) beter dan zichzelf. Maar Senofsky werd eerste en Sitkovetsky tweede. Pas jaren later, zo vertelde hij ons, durfde hij te concluderen dat hij een terechte winnaar was. David Oistrach (destijds juryvoorzitter) had hem een keer toevertrouwd dat hij door de Sovjet-autoriteiten onder druk was gezet om Sitkovetsky te laten winnen. Maar Oistrach had dit "bevel" genegeerd, ten gunste van Senofsky. Pas toen durfde Senofsky de opnamen van de finale van het concours te beluisteren om er eindelijk achter te komen dat zijn vertolking van Brahms' vioolconcert een winnaar waardig was. Daarvoor had hij eigenlijk steeds vermoed dat zijn triomf een politieke beslissing was geweest: midden in de Koude Oorlog moest er maar eens een Amerikaan winnen, na al die Russen op een rij - Gilels, Oistrach, Kogan -, zo dacht hij. Senofsky is sinds vele jaren jurylid bij de Koningin Elisabethwedstrijd.

De pianist Yevgeny Moguilevsky, die in 1964 op achttienjarige leeftijd de Elisabethwedstrijd won, is op een andere manier een tegenpool van Hirschhorn. Terwijl Hirschhorn in het begin van de jaren zeventig de Sovjet-Unie

W E G E N V A N H E T S U C C E S

heeft kunnen verlaten en al op jonge leeftijd de kans kreeg te aarden in het westerse systeem, is Moguilevsky pas na de val van het communisme naar het westen gekomen. Jarenlang hebben de Sovjet-autoriteiten Moguilevsky "binnen gehouden": uitnodigingen van dirigenten als Haitink of Munch werden afgeslagen met onzinnige voorwendsels ("Moguilevsky is ziek" of "Hij is met vakantie") en tournees naar het westen werden op het laatste moment voor hem afgezegd. Nu woont Moguilevsky in Brussel en doceert - samen met zijn vrouw Olga Roumchevitch - aan het Koninklijk Conservatorium. In de Sovjet-Unie was hij verzekerd van optredens in alle grote zalen van het Oostblok. In Russische, Hongaarse of Tsjechi-

sche muziektijdschriften stonden regelmatig artikelen over of interviews met Moguilevsky. Maar in het westen moet hij zijn naam en faam nog waarmaken. Eigenlijk is hij nu, op vijftigjarige leeftijd, begonnen aan een tweede jeugd en zal hij zijn kunst moeten weten te integreren in de wereld van drukbezette impresario's, commercie en public relations. Dat dit niet gemakkelijk is wordt zichtbaar in de film. Want om succesvol te zijn moet je een soort "branie" hebben, zo beweert in de film een belangrijke impresario die hem in de Verenigde Staten vertegenwoordigt. Dus om zichzelf beter te verkopen zou Moguilevsky meer branie moeten ontwikkelen. Zou dat werkelijk zo zijn?

Er bestaat geen kant en klaar recept voor succes. Tijdens het werken aan deze film bedachten we dat er grofweg drie categorieën zijn: mensen met veel talent die weinig succes hebben; mensen met weinig talent die veel succes hebben en ten slotte ook mensen met veel talent die veel succes hebben. Hoe ze er in slagen blijft een geheimzinnige combinatie van persoonlijkheid, hard werken en puur geluk.

Paul Cohen

"De Winnaars": TV2, "Vuurvogel", zaterdag 31 mei om 22 uur

De Rus Yevgeny Moguilevsky won in 1964 de Koningin Elisabethwedstrijd, maar mocht het Oostblok niet uit

Trieste winnaars

In Brussel worden momenteel de halve finales gehouden van de *Koningin Elisabethwedstrijd*. Daarin staat ieder jaar een ander instrument centraal. Dit jaar is het de *viol*. Naar aanleiding van dit concours maakten Paul Cohen en David van Tijn in 1996 de documentairefilm *De Winnaars*. Daarin gaat het niet om het instrument, maar om de vertolker. En niet om de winnaars die nadien een voortvarende carrière maakten, maar om de winnaars die

Philipp Hirschhorn (won in '67): nauwelijks aan het woord

het lieten afweten en van wie sindsdien niets of nauwelijks iets is gehoord.

Aanleiding voor de documentaire was de keer dat David van Tijn een plaat beluisterde van de zestienjarige Russische Ekatarina Novitskaja, winnares van de Koningin Elisabethwedstrijd in 1968. Hij vroeg zich af wat er van haar geworden was. Hij kwam er niet achter, ondanks het feit dat ze dichtbij in het Belgische Mons woonde. Telefoontjes, faxen, brieven, ze werden simpelweg niet beantwoord. Maar de kiem voor een film over eenmalige successen was geboren. Want Novitskaja was niet de enige die de bekroning van het Brusselse concours geen vervolg wist te geven.

In de documentaire spraken Cohen en Van Tijn met winnaars uit 1955 (violist Berl Senofsky), 1964 (pianist Yevgeny Moguilevsky), 1967 (violist Philipp Hirschhorn) en 1976 (violist Mikhail Bezverkhnij). Op Se-

nofsky na praten ze niet graag over het falen. De eind 1996, kort na het vraaggesprek met de filmmakers overleden Hirschhorn spant de kroon. Het verhaal van de Rus wordt voornamelijk verteld door de succesvolle cellist Mischa Maisky, die met Hirschhorn en violist Gidon Kremer opgroeide. De laatste is nu wereldberoemd, ondanks zijn nederlaag in 1967 in Brussel. Hirschhorn won, Kremer werd 'slechts' derde.

Van de 'winnaars' heeft de Amerikaan Berl Senofsky, zoals gezegd, het minst moeite met de realiteit. Hij wijt het aan een gebrek aan ego dat hij de top niet gehaald heeft. Actief is hij echter nog altijd. Hij maakte zes platen en treedt nog regelmatig voor het voetlicht als solist. Daarnaast speelt hij kamermuziek en geeft hij les. Hij jureert ook al jaren in Brussel.

Triest is vooral het verhaal van Yevgeny Moguilevsky. Nadat hij in 1964 op achttienjarige leeftijd de Koningin Elisabethwedstrijd won, kreeg hij van de Russische autoriteiten alle kans zich te ontplooiën - zij het binnen de grenzen van de Sovjetunie. Uitnodigingen uit het Westen werden consequent afgeslagen. Tegenwoordig woont hij in Brussel, waar hij doceert aan het Koninklijk Muziekconservatorium. In het voormalige Oostblok is zijn naam nog altijd legendarisch, in het Westen kent men hem eigenlijk niet (meer). Of beter gezegd: nog niet. Hij is de vijftig gepasseerd en staat klaar om het nogmaals te proberen. Of hij het zal halen, is de vraag. De concurrentie is immers moordend.

(kees polling)

■ BRTN 2, 22.05-23.30 uur

De Winnaars

KASPER JANSEN

Sinds 12 mei strijden in Brussel 150 violisten uit 34 landen om de eer volgende week zaterdagavond te worden ingehuldigd als de laureaat die in 1997 de winnaar werd van de Grote Prijs van het Koningin Elisabeth Concours. De muzikwedstrijd, afwisselend voor violisten, pianisten, zangers en componisten, werd in 1937 opgericht als 'Muzikwedstrijd Eugène Ysaye' door de toenmalige Belgische koningin Elsisabeth (1876-1965). In zestig jaar is het later naar haar vernoemde evenement uitgegroeid tot het meest prestigieuze muziekconcorso ter wereld.

De BRTN, die volgende week verslag doet van het concours, zendt vanavond *De winnaars* uit, een Nederlands-Belgische film van Paul Cohen en David van Tijn,

FILM VOORAF

over vier concourswinnaars met wie het niet goed afliep. Door allerlei oorzaken werden zij niet wereldberoemd, zoals het er destijds naar uitzag. De violist Philipp Hirschhorn is het schrijnendse geval: hij won in 1967 en juist Gidon Kremer, die tot diens woede slechts derde werd, geniet nu wereldfaam. Hirschhorn, die vorig jaar overleed aan kanker, beschrijft zijn overwinning zelfs als 'een succesvolle leugen'.

De winnaars, afgelopen april in Nyon op een filmconcorso zelf de winnaar van de prijs voor de beste lange documentaire, is een ontluisterende film maar niet voor de hier geportretteerde musici. Hun lotgevallen verschillen niet van die van andere mensen — weinigen ter aarde bereiken de top. Als men dat per definitie zielig vindt, dan zijn ellende, frustratie en tragiek regel op het ondermaanse.

Ontluisterend is *De winnaars* wel voor het verschijnsel 'kunstenarsconcours', vooral als men meent dat het winnen van zo'n wedstrijd een garantie is op een gelukkige levensloop in een gespreid bedje. Een wereldcarrière vereist naast wereldtalent ook een ego van wereldformaat en een psyche van wereldsterkte. Die Elisabeth was zelf als echtgenote van kroonprins Albert al sinds 1900 aan de top. Ze hield wel veel van muziek, maar toch niet echt van musici.

De Winnaars (Paul Cohen en David van Tijn, 1997, Bel.-Ned.). BRTN2, 22.05-23.30 uur.

A GREAT TALENT, BUT NOT A GREAT CAREER

Tragically, the documentary *THE WINNERS* became more topical last Tuesday, when violinist Philippe Hirschhorn died of a brain tumor in a Brussels hospital. He is one of the people interviewed in this film about the winners of the prestigious Reine Elisabeth Music Contest who could not realize the golden career that was predicted to them.

'Hirschhorn won the contest in 1967', says David van Tijn, who did the research for this film. 'He was a real hotshot at the time. Music experts expected him to become one of the best violinists ever. But he never succeeded in doing so. He had something in his character which made it impossible.'

Hirschhorn is the most unbalanced person in the film. He laughs frantically at the question if he ever reached perfection and he constantly puts himself down saying that winning the contest was a matter of 'cheating': he was not really good, he just managed to do a good trick.

'Winning the contest was a kind of acrobatics to him', says Paul Cohen, the director of the film. 'According to the standards of his teachers he was a great player, but he himself never believed that. I think that he lost contact with himself while he was playing. Ten years after he won the contest he became ill and could not play anymore.'

Apart from Hirschhorn's, *THE WINNERS* also shows the experience of three other winners of the Reine Elisabeth Music Contest. Bert Senofsky, who won the contest in 1955, also tells his story. Senofsky did not have a great career, because he was unable to cope with the stress of concert-giving.

'Some people perform well under stress, others don't', says Van Tijn. 'Senofsky didn't. He was never convinced of his qualities as a musician. In the film he tells about how his parents always came to listen to his concerts. But they

The violinist Philippe Hirschhorn, who died a few days ago

never told him he played well, because they did not want to make him overconfident. They did not understand he needed support.'

The film predominantly pays attention to the experiences of Hirschhorn and Senofsky. 'Their story is personal', says Cohen. 'I think that that is most interesting.' Piano

player Yevgeny Moguilevsky, who won the contest and violinist Mikhail Bezverkhnny, who won in 1976, receives less attention in the film, because they failed for other reasons.

'Moguilevsky was forbidden to leave the country by Russian authorities at the time', says Van Tijn. 'You say he was a victim of the Cold War.' Cohen nods. 'Bezverkhnny's reasons for failure did not become complete to us', he adds. 'He had some trouble with his neighbors. They did not want him to practise at home, but that was not the only reason. Talented people usually have a talent somewhere. But he did not tell us more.'

'We wanted to show how wonderful it is to have a talent, but also how difficult it is to keep your talent when you have success', says Cohen. 'I think people don't pay much attention to the tragic side of success.' (SvdB)

Other Highlights of the Lowlands today:
Fatal Reaction: New York (NFM-G, 12:00)
De winnaars (NFM-G, 18:00)

IDFA on the Web

For one year now IDFA has its own website pages which will be visited via the Documentary Film Site (DFS), for which the existing catalogue of film titles was complemented with festival information. It is IDFA's aim to make three months of all competition films available for downloading. This information can be found on the film square of the digital city Amsterdam, or directly via the url: <http://www.dds.nl/~damc>

IDFA dagboek 28-11-'96

Verlag Internationale Documentaire Filmfestival 'Vision du Reel' Nyon

22-28 april 1997
door Paul Cohen

Nyon is een keurig aangelegd, opgepoetst en saai stadje aan het meer van Genève. Tijdens het filmfestival kan men tussen de lokale bevolking de festivalgasten er zo uitpikken en s'avonds moet men door totaal verlaten straatjes toch nog even zoeken naar de hot spot in de catacomben van het erg oude maar netjes gerestaureerde kasteel, waar het filmpubliek aan de witte wijn zit te lurken. Daar is het heel gezellig. Dit is een festival van menselijk formaat: men verdrinkt niet in de menigte en kan elkaar dagelijks beter leren kennen. Ook in de festivaltent struint de gebruikelijke mix van filmmakers, toeschouwers en festivalorganisatoren in hun gebruikelijke donkere kleding vredig door elkaar. Wij werden als regisseurs in comfortabele kamers ondergebracht en op diverse borrels van sponsors uitgenodigd waar men met de collega's over de getoonde films kan kletsen en indien gewenst deze of gene 'acquisiteur' kan aanklampen vanwege commerciële doeleinden. Dan wordt het opeens weer echt werk. Door het succes van *De Winnaars* kwam een aantal inkopers gelukkig naar mij toe. De film gaat over vier musici die ooit de grootste muziekprijs ter wereld hebben gewonnen en nu helemaal niet meer zo beroemd zijn. De film werd zeer enthousiast ontvangen door zowel vakgenoten als publiek en werd getipt als een van de prijswinnaars.

De programmeur van het Documentaire Festival in Leipzig wilde de film absoluut hebben. Johan van de Keuken die eveneens in Nyon was met zijn overweldigende film *Amsterdam global village* vertelde mij dat de

man van de WRD geïnteresseerd was in mijn film en dat ik hem maar eens een handje moest schudden. Ook ARTE en vooral de Zwitserse televisie toonden warme belangstelling. Een bioscoopprogrammeur uit Zürich hoopte de film een keer te kunnen vertonen en vroeg mijn visitekaartje. Wat aandacht betreft viel er dus niets te klagen. De paneldiscussie met andere documentairemakers liep uit op een schijndebat over wat je wel en niet kunt regisseren bij een documentaire. Het werd een gezellige polarisatie met hier en daar een stemverheffing over een onderwerp dat in wezen geheel individueel is. De kwestie 'als een soort dictator regisseren' of 'alles laten gebeuren' is niet echt relevant. Ik was niet van plan tot het einde van het festival te blijven want na een paar dagen rondlopen en praatjes maken wil ik wel weer normaal aan het werk. Laura Gyorki, die de organisatie goed in handen leek te hebben, vroeg of ik met het oog op de prijsuitreiking niet een paar dagen extra wilde blijven. Het leek mij minder vervelend om voor een eventuele prijs nog een keer terug te moeten komen, dan op enigszins hete kolen te moeten 'wachten' en dan geen prijs te krijgen. Eenmaal terug in Amsterdam kreeg ik een telefoontje dat *De Winnaars* twee prijzen had gewonnen: de Prix du Long Metrage voor de beste lange film en de Prix du Public, de publieksprijs. Met de eerstvolgende vlucht kwam ik nog net op tijd aan in Nyon. Vanuit de taxi werd ik direct het podium opgetrokken, om als laatste de prijzen in ontvangst te nemen. De timing was wat ongelukkig. Een vroegere juryuitslag was wat prettiger geweest. Maar dat is nu echt een luxe-probleem. De publieksprijs vond ik de grootste eer •

Letse violist Hirschhorn (50) overleden

(Van onze kunstredactie)

BRUSSEL – De Letse violist Philipp Hirschhorn (50) is dinsdag in zijn woonplaats Brussel overleden aan de gevolgen van een hersentumor.

Hirschhorn behoorde met onder anderen Gidon Kremer, Oleg Kagan en Mischa Maisky tot een generatie van grote muzikale talenten in Riga. In 1965, kort na zijn conservatoriumstudie in Leningrad bij Michail Vayman, won hij in Genua de tweede prijs op het Paganini Concours. In 1967 werd hij eerste op het Reine Elisabeth Concours in Brussel, een overwinning die hij later als 'een succesvolle leugen' zou kenschetsen. "I did a trick," zegt hij in de VPRO-documentaire *De Winnaars*.

Hoewel Hirschhorn gold als een uitzonderlijk talent, kwam zijn carrière in het Westen niet van de grond, ondanks steun van Isaac Stern en Herbert von Karajan. Zijn aversie tegen muziekpolitieke netwerken leidde uiteindelijk tot een breuk met het establishment, waardoor zijn concertagenda steeds leger werd en hij moest lesgeven aan de conservatoria van Utrecht en Brussel.

Toen een hersentumor bij hem werd geconstateerd, ervoer hij dat als 'een bevrijding'. Hij was 'blij te zijn verlost van de stress en de spanning' die zijn begaafdheid en de daaruit voortvloeiende verwachtingen met zich hadden gebracht.

NET PARCOOL, 29-11-'96

Recherchant ce que sont devenus d'anciens premiers prix du Concours de la reine Elisabeth à Bruxelles, *Les lauréats*, de Paul Cohen (Pays-Bas) offre des portraits pudiques, mais émotionnellement chargés, de virtuoses ayant réussi ou non une carrière. Le cas du violoniste Philippe Hirschhorn est édifiant. A frôler la perfection, il a disjoncté. Cela donne le frisson. Un film admirable, humain, une véritable leçon de vie.

Philippe Schneider □

Tribune de Genève, 24-4-'97